

Hamidović proti Bosně a Hercegovině, rozsudek ze dne 5. 12. 2017 - Právo na náboženské vyznání a jeho možné omezení při soudním jednání

Stěžovatel: Hamidović

Žalovaný stát: Bosna a Hercegovina

Číslo stížnosti: 57792/15

Datum: 05.12.2017

Článek Úmluvy: čl. 14
čl. 9

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: náboženské vyznání, omezení vstupu do soudní síně, soudní jednání, svědecká výpověď, svědek

Český právní řád: čl. 3 odst. 1 a 16 odst. 1 Listiny základních práv a svobod
§ 11 odst. 3 a 13 odst. 6 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
§ 53 a 54 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
§ 66 a 201 zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád

Významnost: 1

Právo na náboženské vyznání a jeho možné omezení při soudním jednání

Autorský komentář:

Předkládaný rozsudek Evropského soudu pro lidská práva řeší v dnešní Evropě stále aktuálnější otázku nošení náboženských symbolů na veřejných místech, v tomto případě pokrývky hlavy v soudní síni. Již dříve se Soud ve svých rozhodnutích touto otázkou zabýval s ohledem na výkon veřejné funkce soudce či úředníka, na výuku na základní nebo vysoké škole či ve vztahu zaměstnance a zaměstnavatele.

V posuzovaném případě Soud aplikoval jeho nedávné závěry uvedené v rozsudku ze dne 1. 7. 2014 ve věci S. A. S. proti Francii, č. 43835, a dospěl k závěru, že odmítnutí stěžovatele sejmout si v soudní síni náboženskou pokrývku hlavy nepředstavovalo pohrdání soudem, ale jednalo se o projev náboženského vyznání. Podle Soudu tak šlo o výkon jednoho ze základních lidských práv garantovaných Úmluvou. Soud sice dospěl k závěru, že opatření proti stěžovateli bylo zákonné, sledovalo legitimní cíl, ale svou povahou nebylo v demokratické společnosti nezbytné. Soud ve svých rozhodnutích ponechává státům poměrně široký prostor pro vlastní uvážení, zda a do jaké míry je

nutné omezit právo na projev náboženského vyznání, ale zároveň na státy klade požadavek, aby v každém jednotlivém případě takového omezení vnitrostátní orgány zohledňovaly konkrétní okolnosti případu a hledaly rovnováhu mezi základními lidskými právy garantovanými Úmluvou. Dohledová činnost Soudu, která zahrnuje dohled nad právními předpisy i nad konkrétními rozhodnutími, která takovou legislativu uplatňují, pak spočívá v posouzení, zda jsou opatření přijatá na vnitrostátní úrovni odůvodněná a přiměřená.

Toto rozhodnutí může být pro české soudy aktuální, neboť zákaz nošení náboženských symbolů v soudních síních není v České republice výslovně upraven zákonem a problematika vstupu a chování v soudních síních je řešena vyhláškou ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, byť ve spojení s ustanovením § 66 trestního řádu (potrestání pořádkovou pokutou toho, „kdo přes předchozí napomenutí ruší řízení nebo kdo se k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu chová urážlivě nebo kdo bez dostatečné omluvy neuposlechne příkazu nebo nevyhoví výzvě, které mu byly dány podle tohoto zákona“), a ustanovením § 53 občanského soudního řádu (uložení pořádkové pokuty tomu, kdo hrubě ztěžuje postup řízení zejména tím, že se nedostaví bez vážného důvodu k soudu nebo neuposlechne příkazu soudu, nebo kdo ruší pořádek, nebo kdo učinil hrubě urážlivé podání anebo nesplnil povinnosti uvedené v § 294, 295 a 320ab). Do soudní síně je v České republice možné vstoupit pouze bez pokrývky hlavy s výjimkou žen v případech, kde to společenské konvence připouští, a s výjimkou příslušníků ozbrojených sborů ve službě. Důvod takové úpravy je vzdání úcty, vážnosti a důstojnosti soudního řízení. Proto bude třeba se v každém konkrétním případě výzvy na sejmutí pokrývky hlavy nošené z náboženských důvodů s ohledem na přístupy vymezené v tomto rozhodnutí Soudem zabývat tím, zda takové omezení svobody projevu náboženského vyznání sledovalo alespoň jeden z cílů uvedených v čl. 9 odst. 2 Úmluvy a zda to bylo nezbytné v demokratické společnosti k dosažení takového legitimního cíle. Podle závěru Soudu je při zkoumání posledně uvedené podmínky zásadní, jestli bylo odmítnutí sejmutí náboženské pokrývky hlavy na příkaz vnitrostátního soudu vedeno upřímným náboženským přesvědčením takové osoby, že vždy musí nosit pokrývku hlavy, a to bez jakéhokoli skrytého úmyslu jako je pohrdání soudem či podněcování ostatních v odmítání sekulárních a demokratických hodnot nebo narušování řízení. Pokud tomu tak bylo, pak by vnitrostátní orgány při potrestání takového projevu, byť jinak podle ustálené judikatury Soudu může být „cíl zachování sekulárních a demokratických hodnot společnosti považován za legitimní cíl ochrany práv a svobod druhých ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy“, překročily již tak rozsáhlou míru volného uvážení, která jim byla přiznána, a proto bylo došlo k porušení čl. 9 Úmluvy.

(Zpracoval prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel byl členem islamistické náboženské skupiny sídlící v obci Gornja Maoča v Bosně a Hercegovině. Tato náboženská skupina praktikuje radikální učení wahhábismu a salafismu, přičemž tato skupina spáchala bez přímé účasti stěžovatele v říjnu 2011 útok na ambasádu Spojených států amerických v Sarajevu. Stěžovatel byl následně předvolán jako svědek k trestnímu řízení, které bylo vedeno s atentátníky a současně i členy jeho náboženské skupiny.

Když stěžovatel vstoupil do soudní síně, tak jej předseda trestního senátu vyzval, aby si v souladu s jednacím řádem soudu sundal pokrývku hlavy (arabskou obdobu jarmulky). Stěžovatel odmítl uposlechnout tento příkaz soudu s tím, že se jedná o výraz jeho náboženského vyznání. Následně byl stěžovatel vyveden ze soudní síně a za pohrdání soudem obdržel pokutu ve výši 10 000 leva (BGN). Trestní soud své rozhodnutí opřel o ustanovení § 242 odst. 2 a 3 bosenského trestního řádu, které soudu umožňuje nechat vyvést osobu, která svým jednáním maří vážnost a důstojnost řízení. V krajním případě může být taková osoba i pokutována. Proti trestu se stěžovatel odvolal, načež mu byla pokuta snížena na 3 000 leva. S ohledem na to, že stěžovatel pokutu neuhradil, se mu trest v

souladu s ustanovením § 47 bosenského trestního řádu přeměnil v trest odnětí svobody v délce 30 dnů (1 den za každých nezaplacených 100 leva), který si stěžovatel ještě v roce 2012 odpykal. V roce 2015 se celou věcí zabýval Ústavní soud Bosny a Hercegoviny, který stanovil, že finanční trest a jeho zdůvodnění byly po právu a rozhodnutí tedy neporušovalo čl. 9 a čl. 14 Úmluvy, avšak určil, že ustanovení § 47 bosenského trestního řádu je v rozporu s právem na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy a nařídil toto ustanovení změnit.

Stěžovatel ve svém podání poukazoval na to, že výše uvedenými rozhodnutími soudů bylo porušeno jeho právo na náboženské vyznání a zákaz diskriminace dle čl. 9 a 14 Úmluvy.

RELEVANTNÍ PŘÁVNÍ PŘEDPISY BOSNY A HERCEGOVINY

17. Příslušná část ustanovení § 242 odst. 3 trestního řádu stanoví: „Pokud ... svědek ... naruší soudní jednání nebo nedodrží nařízení předsedy senátu... .. předsedající soudce jej varuje. Pokud je varování neúspěšné ... předsedající soudce může nařídít, aby byla osoba rušící pořádek vyvedena ze soudní síně a byla jí uložena pokuta ve výši až 10 000 BGN...“
18. Článek 256 kodexu stanoví:

„(1) Když soudci vstupují do soudní síně nebo opouštějí soudní síň, všichni přítomní se na vyzvání postaví.

(2) Strany a ostatní účastníci řízení se při komunikaci se soudem postaví, ledaže existují oprávněné důvody pro to, aby tak neučinili.“

19. Pravidlo 20 jednacího řádu soudních orgánů Bosny a Hercegoviny stanoví, že v prostorách soudních institucí včetně státního soudu, musí každý dodržovat „obecně platná pravidla oblékání pro soudní orgány“. Předpisy byly vydány předsedou státního soudu, hlavním prokurátorem a předsedou Vysoké soudní a prokurátorské rady Bosny a Hercegoviny v červnu 2009. Nebyly zveřejněny v Úředním věstníku, ale jsou vyvěšeny v budově státního soudu, kde jsou snadno dostupné všem návštěvníkům.

KOMPARATIVNÍ STUDIE

21. Soud provedl srovnávací studii právních předpisů třiceti osmi smluvních států (Albánie, Arménie, Ázerbájdžán, Belgie, Bulharska, Bývalé jugoslávské republiky Makedonie, Černé Hory, Chorvatska, Kypru, Estonska, Finska, Francie, Moldávie, Monaka, Nizozemska, Norska, Polska, Portugalska, Rakouska, Rumunsko, Rusko, San Marína, Slovensko, Slovinsko, Spojeného království, Srbsko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko). Nošení náboženských symbolů v soudních síních občany není jako takové zákony dotazovaných států regulováno. S ohledem na uvedené však ani jeden z těchto států nezakazuje nošení náboženských symbolů v soudní síni jen z toho důvodu, že symbolizují náboženství. Menšina smluvních států uplatňuje více či méně rigidní pravidla oblékání pro osoby navštěvující soudní budovy a 4 státy (Belgie, Itálie, Portugalsko a Slovensko) zakazují nošení pokrývky hlavy v soudní síni. V Itálii, Portugalsku a na Slovensku nebylo toto pravidlo nikdy uplatněno v souvislosti s náboženskými symboly. Co se týká Belgie, tak nedávná studie Centra pro lidská práva na univerzitě v Gentu ukazuje, že toto ustanovení aplikovalo jen asi 30% belgických soudců. Z toho zhruba 80% soudců toto pravidlo aplikovalo pouze na nenáboženské pokrývky hlavy, jako jsou kšiltovky.
22. Zvláštní pravidla se mohou vztahovat na pokrývky obličeje (jako je burka a nikáb). Například ve věci R v D (R) ([2013] Eq LR 1034) rozhodl britský soudce takto:

„(1) Obžalovaná musí dodržovat všechny jí soudem udělené pokyny, aby mohla být v jakékoli fázi řízení řádně identifikována.

(2) Obžalovaná může být během soudního řízení zahalena nikábem s výjimkou podávání své výpovědi.

(3) Obžalovaná nesmí v nikábu vypovídat.

(4) Obžalovaná může vypovídat za plentou, která ji ochrání před zraky veřejností, ale nesmí bránit pohledu soudce, poroty a právních zástupců; nebo prostřednictvím živého televizního spojení.

(5) Fotografie a filmování nejsou u soudu povoleny. V tomto případě také nařizují, aby nebyla při soudním jednání pořízena žádná kresba, náčrtek nebo aby nebyl jakýmkoliv jiným způsobem obrazově zachycen odhalený obličej obžalované; nebo aby tyto byly zveřejňovány nebo šířeny mimo soud.“

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

1. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 9 ÚMLUVY

2. Stěžovatel poukazoval na to, že jeho trest za nošení pokrývky hlavy v soudní síni je v rozporu s čl. 9 Úmluvy, který zní takto:

„1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevovat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

...

1. Podstata případu

2. Podání stran

3. Stěžovatel tvrdil, že nošení pokrývky hlavy bylo jeho náboženskou povinností, jelikož prorok Muhammad ji nosil také. Dle stěžovatele tedy zákaz nošení pokrývky hlavy představoval omezení jeho práva na projev náboženského vyznání. Podle jeho názoru nebylo toto omezení po právu, jelikož žádné zákonné ustanovení výslovně nezakazovalo nošení pokrývky hlavy v soudní síni. Jednací řád soudu, o který se mj. opírala rozhodnutí domácích soudů (viz § 19), nemohl do právního systému zavést zákazy, které nebyly předepsány zákonem. Navíc měla být stěžovateli uložena sankce nepřiměřená. Podle stěžovatele chtěl domácí soud poslat vzkaz všem věřícím, že nejsou na soudě vítáni, a že budou uvězněni, pokud vstoupí do jeho prostor.

4. Vláda souhlasila se stěžovatelem, že zákaz nošení pokrývky hlavy v soudní síni představovalo omezení práva na projev jeho náboženského vyznání. V této souvislosti se vláda opírala o judikaturu Ústavního soudu Bosny a Hercegoviny a Komentář č. 22 o právu na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání přijatý Výborem OSN pro lidská práva dne 27. 9. 1993, podle kterého „Dodržování a uplatňování náboženství nebo víry může zahrnovat ... nošení výrazného oděvu nebo pokrývek hlavy“ (dokument č. CCPR/C/21//Rev.1, § 4). Vláda však argumentovala, že omezení tohoto práva bylo zákonné. Jednací řád soudů je dle vlády třeba číst ve spojení s ustanovením § 242 odst. 3 bosenského trestního řádu, čímž byla soudcům svěřena široká možnost volného uvážení, pokud jde o otázky vážnosti a důstojnosti soudního řízení (viz § 17). Vláda tvrdila, že soudce pouze aplikoval obecně uznávané pravidlo slušného chování, tedy, že pokrývky hlavy nebyly v soudní síni (i jiných veřejných budovách) v

Bosně a Hercegovině povoleny. Soudce se navíc dle vlády snažil ochraňovat princip sekularismu, který je nesmírně důležitý v multikulturních společnostech, jako je Bosna a Hercegovina. Vzhledem k tomu, že napadené opatření bylo přijato v souvislosti s citlivým a komplikovaným případem teroristického útoku proti velvyslanectví Spojených států, vláda argumentovala, že dotyčné omezení bylo přiměřené.

5. Posouzení Soudu

(a) Zda se jednalo o omezení práva ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy

30. Strany se shodly na tom, že trest uložený stěžovateli za to, že nosil pokrývku hlavy v soudní síni, představoval omezení svobody projevu náboženského vyznání. Toto je v souladu s oficiálním názorem Islámského společenství v Bosně a Hercegovině, podle něhož nošení pokrývky hlavy sice nepředstavuje striktní náboženskou povinnost, ale má silné a tradiční kořeny, díky kterým je mnohými lidmi za náboženskou povinnost považováno (viz poslední odstavec dopisu ze dne 19. 9. 2016 uvedený v § 24). Toto je v souladu s rozhodnutím Ústavního soudu Bosny a Hercegoviny (§ 10).
31. Takové omezení práva není slučitelné s čl. 9 odst. 2 Úmluvy, pokud není předepsáno zákonem, pokud nesleduje jeden nebo více legitimních cílů uvedených v citovaném článku a pokud není nezbytné v demokratické společnosti k dosažení takového legitimního cíle nebo cílů.

(b) Zda bylo omezení práva předepsáno zákonem

32. Soud připomíná, že výraz předepsaný zákonem v čl. 9 odst. 2 Úmluvy vyžaduje nejen to, aby napadené opatření mělo právní základ v právním řádu dané země, ale taktéž odkazuje na kvalitu dotyčného zákona, který by měl být dotčené osobě dostupný a měl by být předvídatelný, co se týká jeho účinku (viz Izzettin Dogan a ostatní proti Turecku [velký senát], č. 62649/10, § 99, ECHR 2016).
33. V projednávaném případě se názory účastníků řízení lišily, pokud jde o to, zda napadené opatření bylo předepsáno zákonem. Jak zdůraznil stěžovatel, žádné zákonné ustanovení výslovně nezakazovalo nošení pokrývky hlavy v soudní síni (viz také stanovisko Vysoké soudní a prokurátorské rady Bosny a Hercegoviny v tomto ohledu v § 14). Stěžovatel však nebyl potrestán na základě takového obecného zákazu, ale na základě vlastní rozhodovací pravomoci soudce soudu vést soudní řízení tak, aby zajistil, že nedojde ke zneužití soudu a aby bylo takové řízení spravedlivé vůči všem stranám, což je ustanovení, které je nevyhnutelně formulováno nejednoznačně (viz ustanovení § 242 odst. 3 trestního řádu v § 17). Ústavní soud podrobně zkoumal tuto záležitost a dospěl k závěru, že zásah byl legitimní, s přihlédnutím zejména k tomu, že předseda senátu výslovně informoval stěžovatele o předpisu vztahujícím se k pravidlům oblékání a o důsledcích jeho nedodržení (viz § 10). Soud nemá žádné vážné důvody pro odchýlení se od zjištění Ústavního soudu Bosny a Hercegoviny, a proto se domnívá, že je dán právní základ pro omezení nošení pokrývky hlavy v soudní síni.

(c) Zda existoval legitimní cíl omezení práva

34. Soud již dříve uvedl, že výčet výjimek ze svobody jednotlivce projevovat své náboženské vyznání nebo víru, jak je uvedeno v čl. 9 odst. 2 Úmluvy, je taxativní a jejich výklad je restriktivní (viz SAS proti Francii [velký senát], č. 43835/11, § 113, ECHR 2014). Aby byla taková výjimka slučitelná s Úmluvou, tak omezení výše uvedených svobod musí sledovat alespoň jeden z cílů uvedených v čl. 9 odst. 2 Úmluvy.
35. Stěžovatel zaujal postoj, že důvod zásahu do výkonu jeho práva na náboženské vyznání neodpovídal žádnému z cílů uvedených v čl. 9 odst. 2 Úmluvy. Vláda tvrdila, že napadené opatření sledovalo dva legitimní cíle: chránění práv a svobod druhých; a zachování autority a nestrannosti soudu. Dle Soudu čl. 9 odst. 2 Úmluvy výslovně neodkazuje na druhý z těchto cílů.

Pokud jde o první z nastíněných cílů - zajištění ochrany práv a svobod druhých - vláda se odvolávala na zásadu sekularismu a potřebu prosazování tolerance v poválečné společnosti. Soud již dříve rozhodl, že sekularismus je principem chráněným čl. 9 Úmluvy (viz rozhodnutí Lautsi a ostatní proti Itálii [velký senát], č. 30814/06, § 58, ECHR 2011) a že cíl zachování sekulárních a demokratických hodnot společnosti může být považován za legitimní cíl ochrany práv a svobod druhých ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy (viz rozhodnutí Leyla Şahin proti Turecku [velký senát], č. 44774/98, § 99, ECHR 2005-XI; a Ahmet Arslan a ostatní proti Turecku, č. 41135/98, § 43, ze dne 23. 2. 2010). V projednávaném případě není dle názoru Soudu důvod se od rozhodnutí odchýlit.

(d) Zda bylo opatření nezbytné v demokratické společnosti

(i) Obecné principy

36. Obecné zásady týkající se aplikace čl. 9 Úmluvy byly nedávno přeformulovány v již zmíněném rozhodnutí S. A. S. proti Francii (citované výše, § 124-131 citovaného rozhodnutí):

„124. Jak je zakotveno v čl. 9 Úmluvy, svoboda myšlení, svědomí a náboženství je jedním ze základních pilířů demokratické společnosti ve smyslu Úmluvy. Tato svoboda je ve svém náboženském rozměru jedním z nejdůležitějších prvků, které vytvářejí identitu věřících a jejich pojetí života, ale je také cenným přínosem pro ateisty, agnostiky, skeptiky i nábožensky nezaujaté osoby. Pluralismus je neoddelitelně spjatý s demokratickou společností a je na ní závislý. Tato svoboda zahrnuje mimo jiné svobodu mít či nemít náboženské vyznání stejně jako jej případně praktikovat či nepraktikovat (viz rozhodnutí Kokkinakis proti Řecku ze dne 25. 5. 1993, § 31, série A č. 260-A; a rozhodnutí Buscarini a ostatní proti San Marino [velký senát], č. 24645/94, § 34, ECHR 1999-I; a Leyla Şahin proti Turecku, citované výše, § 104).

125. Svoboda náboženského vyznání je v první řadě záležitostí osobního přesvědčení, nicméně její neoddelitelnou součástí je taktéž svoboda jej projevit, a to sám a v soukromí, nebo s ostatními a na veřejnosti nebo v kruhu těch, jejichž víru sdílí. Čl. 9 Úmluvy uvádí různé formy projevu náboženského vyznání, a to od uctívání, k jeho učení, praktikování a dodržování (viz Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii [velký senát], č. 27417/95, § 73, ECHR 2000-VII; a Leyla Şahin, citované výše, § 105).

Čl. 9 Úmluvy nicméně nezakládá ochranu všech činů motivovaných nebo inspirovaných náboženstvím nebo přesvědčením, a ne vždy zaručuje právo jednat ve veřejné sféře způsobem, který je dán náboženstvím nebo přesvědčením (viz rozhodnutí Arrowsmith proti Spojenému království, č. 7050/75, zpráva Komise z 12. 10. 1978, DR 19, str. 5, a rozhodnutí Kalaç proti Turecku, ze dne 1. 7. 1997, § 27, Sborník rozsudků a rozhodnutí 1997-IV; a Leyla Şahin, citované výše, § 105 a 121).

126. V demokratických společnostech, v nichž koexistuje několik náboženství v rámci jedné populace, může být nezbytné omezit svobodu projevu náboženství nebo přesvědčení, aby došlo k zajištění souladu zájmů různých skupin a zajistilo se respektování víry každého (viz výše uvedené rozhodnutí Kokkinakis proti Řecku, § 33). To vyplývá jak z čl. 9 odst. 2 Úmluvy, tak ze závazků států podle čl. 1 Úmluvy, tedy závazku státu zajistit všem osobám v jejich jurisdikci práva a svobody, které jsou garantovány Úmluvou (viz výše uvedený rozsudek Leyla Şahin, § 106).

127. Soud již mnohokrát zdůrazňoval úlohu státu jako neutrálního a nestranného dohlázeatele nad výkonem rozličných náboženství, víry a přesvědčení a uvedl, že tato role přispívá k udržení veřejného pořádku, náboženského souznění a tolerance v demokratické společnosti. Jak již bylo uvedeno dříve, povinnost státu být neutrální a nestranný je neslučitelná s jakoukoli pravomocí státu, která zahrnuje posuzování legitimacy náboženských přesvědčení nebo

způsobů, jakými je tato víra vyjádřena (viz rozsudek Manoussakis a ostatní proti Řecku ze dne 26. 9. 1996, § 47, ECHR 1996-IV; rozhodnutí Hasan a Chaush proti Bulharsku [velký senát], č. 30985/96, § 78, ECHR 2000-XI; a Refah Partisi a ostatní proti Turecku, č. 41340/98, 41342/98, 41343/98 a 41344/98, § 91, ECHR 2003-II) a že tato povinnost vyžaduje, aby stát zajistil vzájemnou toleranci mezi rozdílnými náboženskými skupinami (viz Leyla Şahin, citováno výše, § 107). Úloha orgánů veřejné moci v takových situacích tedy není odstraňovat příčinu napětí tím, že eliminuje pluralismus, ale tím, že zajistí vzájemnou toleranci různých náboženských skupin (viz Serif proti Řecku, č. 38178/97, § 53, ECHR 1999-IX; viz také Leyla Şahin, citováno výše, § 107).

128. Pluralismus, tolerance a svobodomyšlnost jsou typické znaky pro demokratickou společnost. Přestože zájmy jednotlivce musí být čas od času podřízeny zájmům skupiny, tak demokracie neznámá pouze to, že názor většiny musí vždy převážet: je třeba dosáhnout rovnováhy, která zajistí spravedlivé zacházení s menšinami a zabrání jakémukoli zneužití dominantního postavení (viz rozhodnutí Young, James a Webster proti Velké Británii ze dne 13. srpna 1981, § 63, série A č. 44; a Chassagnou a ostatní proti Francii [velký senát], č. 25088/94, 28331/95 a 28443/95, § 112, ECHR 1999-III). Pluralismus a demokracie musí být založeny na dialogu a kompromisu, který nutně zahrnuje různé ústupky ze strany jednotlivců nebo skupin, které jsou opodstatněné za účelem zachování a prosazování ideálů a hodnot demokratické společnosti (viz rozhodnutí Spojená komunistická strana Turecka a ostatní proti Turecku ze dne 30. 1. 1998, § 45, ECHR 1998-I; a rozhodnutí ve věci Refah Partisi (Welfare Party) a ostatní, citované výše, § 99). Jsou-li tato práva a svobody druhých mezi těmi, které jsou zaručeny Úmluvou nebo jejími protokoly, je nezbytné připustit, že nutnost jejich ochrany může vést státy k tomu, aby omezily jiná práva nebo svobody, které jsou rovněž garantovány Úmluvou. Právě toto stálé hledání rovnováhy mezi základními právy každého jednotlivce tvoří základ demokratické společnosti (viz rozsudek Chassagnou a ostatní proti Francii, citovaný výše, § 113; a také Leyla Şahin, citováno výše, § 108).
129. Je také důležité zdůraznit v zásadě podpůrnou úlohu mechanismu Úmluvy. Národní orgány mají přímou demokratickou legitimitu a jsou, jak již mnohokrát Soud rozhodl, kompetentnější, aby zhodnotily místní potřeby a okolnosti případu. Pokud jde o obecné záležitosti, na které v demokratické společnosti může existovat mnoho názorů, tak je třeba přiznat výsadní roli tvůrcům vnitrostátní politiky (viz například Maurice proti Francii [velký senát], č. 11810/03, § 117, ECHR 2005-IX). Tak je tomu zejména v případě, že se jedná o otázky týkající se vztahu mezi státem a náboženstvími (například rozsudek Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii, citovaný výše, § 84, a rozhodnutí ve věci Wingrove proti Spojenému království ze dne 25. 11. 1996, § 58, Sborník 1996-V; nebo také rozhodnutí ve věci Leyla Şahin, výše citované, § 109). V případě čl. 9 Úmluvy, by tedy stát měl mít značný prostor pro vlastní uvážení při rozhodování, zda a do jaké míry je nezbytné omezit právo na projev náboženského vyznání nebo přesvědčení. Za těchto okolností musí Soud při vymezení rozsahu volného uvážení v daném případě zohlednit i to, co je v sázce (viz rozsudky Manoussakis a ostatní proti Řecku, citovaný výše, § 44; a Leyla Şahin, výše citované, § 110). Pokud je to vhodné, tak mohou být brány v potaz i souhlasné postoje a společné hodnoty vyplývající z postupů a praxe smluvních států Úmluvy (viz například Bayatyan proti Arménii [velký senát], č. 23459/03, § 122, ECHR 2011).
130. Ve výše uvedeném rozsudku Leyla Şahin Soud upozornil na to, že tomu tak bude zejména v případě regulace nošení náboženských symbolů ve vzdělávacích institucích, a to zejména s ohledem na různorodost přístupů vnitrostátních orgánů k této problematice. S odkazem na rozsudek Otto-Preminger-Institut proti Rakousku (ze dne 20. 9. 1994, § 50, série A č. 295-A) a rozhodnutí ve věci Dahlab proti Švýcarsku (rozhodnutí č. 42393/98, ECHR 2001-V) není možné v celé Evropě identifikovat jednotné pojetí významu náboženství ve společnosti, a že význam nebo dopad veřejného projevu náboženské víry se bude lišit podle času a kontextu. Zásady v této oblasti se v jednotlivých zemích liší podle národních tradic a potřeb vyplývajících z nutnosti chránit práva a svobody druhých a udržovat veřejný pořádek. Z toho vyplývá, že

rozsah a forma takových pravidel musí být ponechána na dotyčném státu, neboť jsou závislé na konkrétním domácím kontextu (viz výše uvedený rozsudek Leyla Şahin, § 109).

131. Tento prostor pro posouzení však jde ruku v ruce s dohledem Soudu, který zahrnuje jak právní předpisy, tak i rozhodnutí, která je uplatňují. Úkolem Soudu je pak určit, zda jsou opatření přijatá na vnitrostátní úrovni odůvodněná a přiměřená (viz rozsudky Manoussakis a další, citovaný výše, § 44; a Leyla Şahin, citované výše, § 110).“

(ii) Aplikace uvedených principů na současný případ

37. Soud poznamenává, že v projednávaném případě neměl stěžovatel jinou možnost, než se v souladu s bosenským trestním řádem k národnímu soudu dostavit, jelikož by jinak riskoval, že bude pokutován nebo zatčen (viz § 15). Dále Soud konstatuje, že stěžovatel při komunikaci se soudem povstal tak, jak to vyžaduje vnitrostátní právo (viz § 18). Předseda senátu následně stěžovatele informoval, že v souladu s jednacím řádem byl povinen odstranit i pokrývku hlavy (viz § 19). Soudce stěžovateli vysvětlil, že nošení pokrývky hlavy bylo v rozporu s pravidly oblékání, která se vztahují na soudní instituce, a že v budově soudu nebyly povoleny žádné náboženské symboly ani oblečení. Stěžovateli byl posléze poskytnut čas na přehodnocení celé situace, ale ten si nakonec pokrývku hlavy odmítl sundat s tím, že se jednalo o jeho náboženskou povinnost. Předseda senátu jej následně pokutoval za pohrdání soudem. Stěžovatel pokutu neuhradil, a proto byla pokuta přeměněna na trest odnětí svobody na třicet dní (viz § 9).

...

39. Soud si je vědom, že předsedající soudce čelil obtížnému úkolu udržet v soudní síni klid a pořádek a současně zajistit integritu soudního procesu v situaci, kdy několik účastníků soudního řízení patřilo k náboženské skupině, která se postavila proti pojetí sekulárního státu a uznávala pouze soud a zákon Boží (viz § 6 výše). Soud rovněž vzal na vědomí celkový kontext soudního řízení. I přesto je Soud toho názoru, že opatření přijatá na vnitrostátní úrovni nebylo opodstatněné z následujících důvodů.
40. Jak bylo uvedeno dříve (viz § 26), tak projednávaná věc musí být odlišena od případů týkajících se nošení náboženských symbolů a oděvů na pracovišti, zejména na straně veřejných činitelů, kteří mají povinnost zdrženlivosti, neutrality a nestrannosti, včetně povinnosti nenosit náboženské symboly a oblečení při výkonu veřejné moci (viz rozsudek Pitkevich proti Rusku č. 47936/99 ze dne 8. 2. 2001 o odvolání soudkyně, která se modlila a obracela ostatní na její víru i během soudních slyšení; výše citovaný rozsudek Dahlab proti Švýcarsku, týkající se zákazu nošení šátku při výuce na základní škole; Kurtulmuş proti Turecku (rozhodnutí), č. 65500/01, ECHR 2006-II, o zákazu nošení šátku při výuce univerzitním profesorem; rozhodnutí Eweida a ostatní, citované výše, § 105, týkající se propuštění matrikáře v důsledku jeho odmítnutí oddávat partnery stejného pohlaví; a rozhodnutí Ebrahimian proti Francii, č. 64846/11, ECHR 2015, týkající se zákazu nošení šátku sociálním pracovníkem na psychiatrickém oddělení veřejné nemocnice). V demokratických společnostech nemají soukromé osoby v postavení stěžovatele takové výše uvedené povinnosti.
41. Je pravda, že čl. 9 Úmluvy neposkytuje ochranu všem činům motivovaným nebo inspirovaným náboženstvím nebo přesvědčením a ne vždy zaručuje právo jednat ve veřejné sféře způsobem stanoveným náboženstvím nebo přesvědčením (viz uvedený rozsudek SAS proti Francii, § 125, viz mutatis mutandis, rozsudek Enver Aydemir proti Turecku, č. 26012/11, § 68–84, ze dne 7. 6. 2016, ve kterém Soud rozhodl, že odmítnutí stěžovatele, vzhledem k jeho idealistickým a politickým názorům spojeným s Koránem a Šariíou, vykonávat vojenskou službu pro sekulární Turecko nebylo takové intenzity, aby vedlo k aplikaci čl. 9 Úmluvy). Samozřejmě se mohou vyskytnout situace, za kterých je opodstatněné naříditi svědkovi odstranění jeho náboženských symbolů (viz § 22). Soud však zdůrazňuje, že státní orgány nesmí opomíjet specifické rysy

různých náboženství. Svoboda projevat své náboženské vyznání je základní právo nejen proto, že zdravá demokratická společnost musí tolerovat a udržovat pluralismus a rozmanitost, ale také z důvodu důležitosti pro jednotlivce, který učinil z náboženství a sdílení své víry s ostatními ústřední princip svého života (viz výše uvedený rozsudek Eweida a ostatní proti Spojenému království, č. 48420/10, č. 59842/10, č. 51671/10 a č. 36516/10, § 94). Soud nevidí žádný důvod pochybovat o tom, že jednání stěžovatele bylo vedeno jeho upřímným náboženským přesvědčením, že vždy musí nosit pokrývku hlavy, bez jakéhokoli skrytého úmyslu jako je pohrdání soudem či podněcování ostatních v odmítání sekulárních a demokratických hodnot nebo narušování řízení (viz v tomto ohledu výše uvedený rozsudek Eweida a ostatní proti Spojenému království, § 81). Pluralismus, tolerance a svobodomyšlnost jsou typické znaky demokratické společnosti. Přestože jednotlivé zájmy někdy musí být podřízeny zájmům skupiny, tak demokracie neznamená, že zájmy většiny musí vždy převážet. Úlohou státních orgánů není odstranit příčinu napětí tím, že eliminují pluralismus, ale tím, že zajistí vzájemnou toleranci různých náboženských skupin (viz S. A. S. proti Francii, citované výše, § 127-28).

42. Na rozdíl od některých dalších členů jeho náboženské skupiny (viz § 6) se stěžovatel k národnímu soudu na předvolání dostavil a jak bylo požadováno se i postavil, čímž se jednoznačně hlásil a podřizoval zákonům a soudům země. Neexistuje žádný důkaz o tom, že stěžovatel nebyl ochoten svědčit, nebo že byl nezdvořilý. Za těchto okolností nebyl v demokratické společnosti nutný jeho trest za pohrdání soudem pouze na základě jeho odmítnutí odstranit pokrývku hlavy.
43. Soudní dvůr dospěl k závěru, že v projednávaném případě vnitrostátní orgány překročily již tak rozsáhlou míru volného uvážení, která jim byla přiznána, a proto došlo k porušení čl. 9 Úmluvy.
44. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY

...

47. Vzhledem k tomu, že stížnost stěžovatele týkající se čl. 14 Úmluvy je opakováním jeho stížnosti podle čl. 9 Úmluvy a s ohledem na zjištění týkající se čl. 9 Úmluvy (v § 43) není třeba zkoumat, zda došlo také k porušení čl. 14 (viz například *Metropolitní církev Bessarabie a ostatní proti Moldavsku*, č. 45701/99, § 134, ECHR 2001-XII).

VÝROK

Z těchto důvodů Soud

1. Prohlašuje jednomyslně stížnost za přípustnou;
2. Rozhoduje poměrem 6:1, že došlo k porušení čl. 9 Úmluvy;
3. Rozhoduje poměrem 6:1, že není nutné stížnost řešit z pohledu čl. 14 Úmluvy.

...

(Zpracoval Mgr. Petr Barták LL.M.)